

УДК 007:304:070

М. М. Кулинич

Українська академія друкарства

ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ НА СТОРІНКАХ ЧАСОПISУ «ВІСТНИК ДЛІА РУСИНІВ АВСТРІЙСЬКОЇ ДЕРЖАВИ»

Розглядаються бібліографічні повідомлення на художні твори, літературно-художню статтю Йосифа Левицького, збірник «Коломийки та шумки», альманах «Лірвак з-над Сяна». Досліджуються рецензія на повість М. Гоголя «Тарас Бульба» та відгук про творчість Осипа-Юрія Федьковича.

Відгук, бібліографія, оцінка публікації, рецензія, альманах, художній твір, аналітичний огляд

Серед періодичних видань 50–60-х років ХІХ ст. поважне місце займає часопис «Вістник для русинів Австрійської держави» (далі «Вістник...»), який виходив у Відні з лютого 1850-го до середини 1866 року. Матеріали в газеті групувалися в різних рубриках. Так, для ознайомлення читачів з виданнями редакція «Вістника...» запровадила спеціальну рубрику «Бібліографічні повідомлення». Вони часто з'являлися в часописі, але нерідко вісті про нові видання поміщалися і в загальній рубриці «Новини». Про вихід у світ нових книжок, часописів, збірників у «Вістнику» повідомлялося понад 100 разів. Зокрема, у 1850 році — 11 разів, у 1851 — 19, у 1852 — 9, у 1859 — 12, у 1860 — 11, у 1862 — 11). На жаль, бібліографічні повідомлення у «Вістнику» подавалися не завжди точно як щодо авторів, так і стосовно назв самих публікацій. Отож про зародження наукової (в сучасному розумінні) бібліографії у «Вістнику» говорити зарано, але не можна заперечити, що такі повідомлення були використані бібліографами-професіоналами, та й у новітні часи вони мають певну документальну вартість, хоч і потребують ретельного дослідження й опрацювання.

Рецензування у властивому значенні цього слова у «Вістнику...» щойно започатковувалося, адже маємо здебільшого окремі вислови про оцінку того чи іншого твору. Так, 1852 року в трьох числах «Вістника» (67, 68, 69) опубліковано проблемно-оглядову статтю українського письменника і публіциста, відомого мовознавця Йосифа Левицького «Мислі о словесності галицько-руській». Цю статтю можна вважати галицьким літературознавчим зачином другої половини ХІХ ст. Для дослідника вона справді ключ до усвідомлення літературного процесу в Галичині, принаймні упродовж першого півтора десятка років другої половини ХІХ ст.

Таким чином, як повідомив Й. Левицький, 1851 року вийшов у світ своєрідний навчальний посібник для слухачів Львівської духовної семінарії, який називався «Сборник привітствований і желаній к употребленію руського юношества». Власне, розмову про галицько-руську словесність Йосиф Івано-

вич Левицький розгорнув, рецензуючи отой «Сборник». Авторами його були відомі на той час люди: Теодор Білоус (1828–1892) — громадський діяч, педагог, учитель, Павло Леонтович (1825–1880) — український письменник, виступав під псевдонімом Павло з Шуткова, Олександр Зражевський (1827–1893) — священник з Коломийщини, Іван Здерковський (1823–1901) — український письменник, продовжувач традицій «Руської трійці» та ін. Ці автори подали як зразки для вправлення юнацтва 49 віршів, 14 новорічних вітань, 45 віршованих вітань з нагоди іменин та уродин, 6 віршів на честь високошанованих осіб, 12 вітань у прозі з нагоди іменин та уродин, 14 прощальних віршів, адресованих випускникам. Схоже — це були зразки «ужиткового мистецтва слова».

Й. Левицький писав, що вищезгадані автори добре засвоїли «правила галицько-руської граматики» і «допомогли переламати упрямство нікотрих новаторів» [1]. У цьому вислові сутність постави Й. Левицького-консерватора. Те, що він називає «правилами галицько-руської граматики» — це мовні (фонетичні, граматичні, синтаксичні й навіть лексичні) норми книжно-церковної мови, норми, до впорядкування яких багато доклався і сам Й. Левицький. Саме це у середині XIX ст. було гальмом у становленні мови письменства на основі живої мови народу в її діалектних різновидах.

Гальмівну роль їх усвідомлював сам Й. Левицький, і це спонукало його сказати про тих письменників, які самотужки виламували консервативні приписи, зокрема стосовно т. зв. «етимологічного» правопису. Втім, як побачимо далі, Й. Левицький таки не став «консервативним муром», його мовне й поетичне чуття таки переборювало навіть власну раціонально-консервативну налаштованість.

Загалом про вірші в «Сборнику привітствованій і желаній...» Й. Левицький написав похвально, але зазначив, що окремі з віршописців «противляться галицько-руській прозодії» [2]. Що мав на увазі рецензент? «Прозодія», або як тепер прийнято писати «просодія» — це грецьке слово, яке означає «наголошення», мовлення, укладене за певними правилами, для його гармонійного звучання. У XIX ст. «прозодією» називали сукупність правил віршування [3].

Отже, на практиці галицькі автори мали б бути ознайомлені з відповідною теоретичною концепцією, але зі статті рецензента нічого не можна довідатися про таку «теоретичну базу». Натомість щодо наголошення на кількість складів (чи стоп) у віршах, які були надруковані в тогочасному «Вістнику», немає підстав мовити про якісь нормативи акцентації й ритмотворення. Так що нарікання Й. Левицького цілком резонне, хоч і висловлене надто скромно.

Упоравшись із «Сборником привітствованій і желаній к употребленію руського юношества», Й. Левицький взявся до оцінки публікацій, які були подані в альманасі «Лірвак з-над Сяна», виданому в Перемишлі 1852 року. У «Лірваку з-над Сяна» містився ряд поезій, написаних уже не на школярському рівні, як це було в розглянутому рецензентом «Сборнику привітствованій...», і рецензент мав можливість розгорнути свої теоретичні міркування про поетичну творчість. Отже, Й. Левицький домагався в поезії керуватися питомим «духом язика», який проявляється в звичайному мовленні, а тому задля римування не жертвувати ані ясністю при складанні речень, ані узвичасною формою

слів у словосполуках, ані легкістю вимови й милозвучністю, — одним словом, не нехтувати правил «прозодії» (ритмомелодики вірша). Однак, порушивши важливі питання в справі становлення галицько-руського письменства, Й. Левицький не торкнувся питання образності, яка по суті відрізняє художню літературу від нехудожньої [4]. На жаль, у «Вістнику» таких літературознавчих статей, наповнених теоретичними роздумами, небагато.

Автор, який підписався криптонімом «Ф.», опублікував у «Вістнику» [5] оглядову статтю про поточні здобутки руських «писателів», тобто всіх тих, що пишуть: письменників, істориків, публіцистів, — виявивши при цьому похвальну обізнаність не тільки з тим, що вже надруковано, а й з тим, що ще в рукописах, але приготоване до друку. Рецензент назвав цінними історичні праці отців Зарудного і Модеста Гнатевича (учитель Бучацької гімназії, історик василіанських монастирів). Отець Фортуна, «підкарпатський наш співець, — передбачив дописувач, — «виголосить з задністрової левади свої дзвінки пісні, а гомін їх відіб'ється гармонійно по обох сторонах Бескида» [6]... «Отець Галька [7] зайняв своїми сочиненнями важне місце в числі писателів галицьких» [8]. Отець Попель [9] — помітна постать, заслужив повагу своєю науковою працею. «Із поетических сочиненій його радувались ми його переводами пісней чеських, в которих дух древності слов'янської ярко пробивається» [10].

Згаданий у цій оглядовій статті «Ф.» отець Ігнатій Галька вже перед тим гарно зарекомендував себе перед читачами «Вістника» як народознавець. Народознавство в широкому значенні слова найяскравіше заманіфестоване було діячами «Руської трійці», зокрема у «Русалці Дністровій». У цьому напрямку праця не пригасала, і про здобутки її повідомляли дописувачі «Вістника». Один з них у 1862 році з нагоди виходу в світ книжки Ігнатія Гальки «Народні звичаї і обряди з околиць над Збручем» (частина друга) відзначив, що в ній міститься багато цінних матеріалів: «Веснянки, вечорниці, колядки, купало, обжинки і другі поменші звичаї і забобони з прибавленням пословиць, которі тут в простонароддю употребляються. [...] З великою старанністю і точністю посписав г. Галька все, що в народі зачув. Много пояснює він нам вірувань нашого народу і подає матеріалу багато так для півців наших народних, як і для словаря» [11].

У 36-му числі «Вістника» за 1860 рік подано повідомлення, що Ставропігія у Львові видала 9 книжечок, з яких до категорії красного письменства можна віднести 6. Цікаво, що вже у 38-му числі «Вістника» (цього ж року) опубліковано відгук на одну з них: «Із усіх появившихся сего року книжечок руських утішив нас найбільше «Сборничок пісній для співлюбних русинів». Епіграф збірника: Хто веселий, хто співає, той і добре серце має. Дописувач належно оцінив винесення в епіграф народної приповідки: вона «кождому додає охоти заглянути у внутріє сього многоцінного, хотя дуже дешевого, бо тільки 20 кр. нових стоячого, подарка». Формат того «Сборничка» дуже вигідний і до кожної кишені придатний, а на 181 сторінках содержить зверх 80 пісней чисто руських, которих поділ такий: товаришеські, потім любовні, за ними пісні гумористичні і коломийки. Захваляючи той «Сборничок» кожному русинові, желаєм, аби по нім слідував чим скорше другий, третій і десятый стільки, скільки маку в маковиці ...» [12].

Усна народна творчість притягала до себе галицьких письменників, дослідників і збирачів, про що залюбки інформував «Вістник». У Львові видано «Коломийки і шумки», які дібрав і впорядкував до друку Щасний Саламон [13]. У збірці 595 коломийок, 17 шумок — з нотами для супроводу з фортепіано. Видавець, — запевнив рецензент, — спеціаліст, знав попередні аналогічні видання. Рецензовану ж збірку згрупував у такі блоки: а) сиротинські пісні; б) воляцькі; в) жартівливі; г) «молодецькі і дівочькі»; д) шумки. Рецензент подав характеристику жанру коломийок, їх ритмічну структуру, мелодику і жанри [14].

У статті, підписаній «Х. В. зі Львова» (без заголовка) пишеться, що виданням неоціненого пам'ятника нашої словесності — «Слова о полку Ігоревім» [15] «утолено широке й хороше прагнення до поезії, яка «всегда вірною була супутницею руського народа, так в временах благополучья, як і в временах страстей і вражих гонінь» [16].

На професійному літературознавчому рівні подано відгук на повість М. Гоголя «Тарас Бульба» з нагоди видання її у Львові в перекладі на українську мову [17]. «Єсть то превосходний історический роман, представляющий в ярких живописных картинах древнее козачество. Характери виведені пером іскусственным, своіственным одному Гоголю. Дійствія живо представлені і вірні природі і історії, описання очаровательно прекрасні, живописані вправною кистю. Словом, то одно з найлучших сочиненій Гоголя. Переводчик придав йому много прелестных красок і відсвіжив в галицько-руськiм язичі. Изданіе чистое, ділає честь Ставропігійській книгопечатні. Письмена нові гражданські» [18].

Однією з найкращих рецензій, опублікованих у «Вістнику», належить визнати відгук про творчість Осипа-Юрія Федьковича. На жаль, не зазначено автора й заголовка допису, вказано тільки, що написано в Перемишлї 25 січня (1862 р.). Зачин статті вартує бути процитованим: «Получилисьмо «Поезії» Йосифа Федьковича [19], нового, премилішого межі русинами народного поета. Хто перві його три поезії вступні — «Думи мої», «До руського боярства» і «Поклін» — відчитав, той не заперечить нашому Федьковичеві поетичеського вдохновения і русько-народного чувства, а таким поетом сміло повеличатися можем і привітствуем його радушно ширішим сердцем у парнасі нашiм» [20]. Так виглядає, що це перший надрукований відгук галичан на твори О.-Ю. Федьковича. Примітно, що поданий допис не виражає міркувань однієї особи, а кількох. Зрештою, у дописі про це ясно мовиться: «Ми відчитали кілька його поезій у більшім крузі наших русинів і булисьмо свідками, як глибоко тронутими зістали нашi слухателі» [21].

Рецензенти побачили у Федьковичевій поезії наявність граматичних форм, які не були прийняті в Галичині, однак своє естетичне поцінування таланту вони піднесли на рівень найкращих європейських вірців: Федькович «співає прехорошо, бо родимим звуком, і кожний голос із пісенної його груді пливучий, єсть для нас солодким і милим гомоном» [22]. Свій допис про О. Ю. Федьковича рецензенти закінчили сміливим передбаченням, яке підтвердила історія: «Сміло причисляєм його до первіших народних наших поетів. Тих кілька слів не можем заключити, як желанням, аби Федькович з обіцяними дальшими поезіями нас чим скорше возрадував» [23].

Таким чином, редакція «Вістника», як засвідчують факти, не пройшла осторонь жодного більш-менш важливого художнього твору (видання) того часу, а багато уваги приділила популяризації художніх видань, що виявилась у бібліографічному інформуванні, яке переросло в рецензування, і навіть в аналітичні огляди.

1. Вістник. — Ч.67. — 27 серп. (8 верес.) 1852. — С.266. 2. Вістник. — Ч.67. — 27 серп. (8 верес.) 1852. — С. 267. 3. Лесин В. М., Пулинець О. С. Словник літературознавчих термінів. — К., 1971. — С. 342. 4. Левицький Йосиф. Мислі о словесності галицько-руській // Вістник. — Ч.67. — 27 серп. (8 верес.) 1852. — С. 267. 5. Ф. Без заголовка. От Дністра // Вістник. — Ч.90. — 18 (30) листоп. 1864. — С. 358. 6. Ф. Без заголовка. От Дністра // Вістник. — Ч.90. — 18 (30) листоп. 1864. — С. 358. 7. Галька Гнат (Ігнатій) Михайлович (1824–1903) — священик, посол до віденського парламенту і галицького сейму, фольклорист, етнограф і публіцист. Видав фольклорно-етнограф. зб. «Народні звичаї над Збручем» (1860), пр. «Народний празник Купала» (1861) та ін. Про нього див.: Баб'як П. Галька Гнат Михайлович // Українська журналістика в іменах / За ред. М. М. Романюка. — Львів, 2002. — Вип. 9. — С. 63–64; ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України. Відділ рукописів. Фонд 167, оп. 2, спр. 95. 8. Ф. Без заголовка. От Дністра // Вістник. — Ч.90. — 18 (30) листоп. 1864. — С. 358. 9. Попель Михайло — галицький політичний діяч родом із Самбора, член Руського Собору 1848 р., радник австрійського апеляційного суду, посол до першого австрійського парламенту, пізніше — до галицького сейму, автор агітаційної поеми «Русин на празнику», написаної мішаною українсько-польською мовою. Про це див.: ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України. Відділ рукописів. Фонд 167, оп. 2, спр. 77. 10. Ф. Без заголовка. От Дністра // Вістник. — Ч.90. — 18 (30) листоп. 1864. — С. 358. 11. Б. п. Новості літературні // Вістник. — Ч.23. — 6 (18) берез. 1862. — С. 91. 12. Вістник. — Ч.38. — 17 (29) серп. 1860. — С. 149. 13. Щасний Саламон (1834–1900) — греко-католицький священик, український етнограф. Про нього див.: ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України. Відділ рукописів. Фонд 167, оп. 2, спр. 83. 14. Вістник. — Ч.7. — 29 січ. (10 лют.) 1864. — С. 27. 15. Мова йде про видання: Слово о полку Ігоря Святославича. Піснотвір староруський із XII століття. Іздано Іоанном Гушалевичем. — Львів, 1850. — 43 с. 16. Ваш Х.В. Б. з. // Вістник. — Ч.74. — 26 черв. (8 лип.) 1851. — С. 295. 17. Повість була видана у 1858 р. у перекладі (в галицько-руском переводі) Головацького Петра. У виданні подано криптонім перекладача П.Д.Ф.Г. 18. Я.П. Б. з. // Вістник. — Ч.75. — 28 черв. (10 лип.) 1851. — С. 299. 19. Йдеться про перше книжкове видання поетичних творів Юрія Федьковича: Поезії Юсіфа Федьковича. Ч.І. [Вступна стаття «Слово от іздателя» Б. Дідицького]. Львів, 1862. — ХУІ + 148 с. 20. Вістник. — Ч.10. — 13 (25) лют. 1862. — С. 39. 21. Там само. 22. Там само. 23. Там само. — С. 39–40.

ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ ХУДОЖЕСТВЕННИХ ПРОИЗВЕДЕНИЙ НА СТРАНИЦАХ ЖУРНАЛА «ВИСТНИК ДЛЯ РУСИНОВ АВСТРИЙСКОГО ГОСУДАРСТВА»

Рассматриваются библиографические сообщения на художественные произведения, литературно-художественную статью Йосифа Левицкого, сборник «Коломыйки и шумки», альманах «Лирвак, з-над Сяна». Исследуются рецензия на повесть Н. Гоголя «Тарас Бульба» и отзыв о творчестве Осипа-Юрия Федьковича.

POPULARIZATION OF ARTISTIC WORKS IS ON THE PAGES OF MAGAZINE OF «VISTNIK FOR RUSINIV OF THE AUSTRIAN STATE»

Bibliographic reports are examined on artistic works, literaturno-khudozhnyu article of Yosifa Levickogo, collection of «Kolomyja and noises», almanac of «Lirvak, z-nad Syana». A review is probed on the story of M. Gogolya «Taras Bul'ba» and review about creation Osipa-yurij Fed'kovicha.

Стаття надійшла 10.05.11